

Nález cihlové pece na Pekařské ulici v Brně

David Merta, Marek Peška

V rámci projektu „Sanace brněnského podzemí“ byl proveden v květnu 2001 záchranný archeologický výzkum, který spočíval v dokumentaci a částečné preparaci archeologických situací ve třech sondách, které byly položeny ve volném prostranství ulice Pekařské, mezi domy č. 5 a 7 (Peška 2002; Holub – Kováčik – Merta – Peška – Procházka – Zapletalová – Zůbek, v tisku).

Výzkum byl situován v prostoru před někdejší Brněnskou branou a z hlediska historické topografie se zde od založení města nacházelo předměstí situované při cestě do osady Staré Brno. Název ulice „Peckyn–Backer–Gasse“ vznikl pravděpodobně nedorozuměním lidového hanlivého názvu Bekyňská, podle bekyní – mnišek kláštera Dominikánek (u sv. Anny). Námi sledovaná horní část ulice se nazývala „Před brněnskou branou – Ante portam Brunnensem“. Od roku 1850 se název Pekařská používá po celé její délce (Flodrová 1997, 178). Horní úsek ulice v různých obdobích nebyl zastavěn, neboť se nacházel v hradebním a příkopovém pásmu. Celé osídlení ulice prakticky zaniklo při dobývání města Švédy v roce 1645, kdy byly všechny domy z obranných důvodů strženy. Souvislá domovní zástavba začíná vytvářet uliční charakter této cesty až počátkem 19. století. Největších úprav tato ulice doznala při zasypávání městského příkopu a bourání Brněnské brány roku 1849. Další úpravy a snížení si vyžádalo budování pouliční dráhy směrem na Ústřední hřbitov a výstavba okruhu po Husově třídě. Tehdy byla vybudována silnice od Brněnské brány ke sv. Anně a celé území s Pekařskou ulicí bylo po zboření bran připojeno k městu (Hálová–Jahodová 1971, 60-63; Svoboda 2001, 107).

Vzhledem k tomu, že v prostoru před někdejší „brněnskou“ branou nebyl prozatím prováděn žádný archeologický výzkum a o úrovních původního terénu jsme zpravováni pouze na základě dílčích zpráv ve starší historické literatuře, je výsledek zjišťovacího výzkumu velice důležitý. Zkoumaný prostor se nachází na poměrně prudkém svahu, který klesá jižním směrem k Mendlovu náměstí. Geologické podloží svahu je tvořeno kvartérní sprašovou návějí, na kterou nasedal dnes již „pohřbený“, holocenní půdní typ.

Nejstarší zachycenou aktivitou byl fragment objektu z 1. poloviny 13. století (sonda A2), vázaný na předměstské osídlení kolem cesty vedoucí ke Starému Brnu. Zahloubený objekt (s. j. 500) se nacházel v úrovni 3,5 až 5 m pod současným terénem. Z výkopu byla zachycena pouze část nepravidelné stupňovité severní stěny a dno, zahloubení do původního terénu (půdního typu) bylo více než 1,3 m a délka stěny více než 1,6 m. Objektu. Mohlo se jednat o obytný případně hospodářský objekt zasypaný ještě před polovinou 13. století planýrkou obsahující zlomky maloformátových cihel, pro malý rozsah odkryvu nelze původní funkci přesně interpretovat. V úrovni 4,1 m se v sondě A2 nacházelo sprašové podloží, půdní typ byl odstraněn již v minulosti a tak lze pouze spekulovat o původním lokačním terénu z období počátku města přibližně v hloubce 3 m pod současným povrchem.

Ve všech třech vyhloubených sondách bylo dokumentováno mocné souvrství z období 16. až 18. století, jež končí asi 1,5 m pod úrovní současného terénu. Souvrství má výrazný sklon (35° až 45°) směrem k jihojihozápadu a byl z něj získán rozsáhlý a cenný soubor keramiky. V úrovni 3 až 3,3 m byly dokumentovány komunikační vrstvy, které sledují původní povrch v období raného novověku (A2 a A3). Vzhledem k tomu, že se nad zmíněnou komunikační úroveň již žádné další komunikační vrstvy nenalézají mohla být horní část souvrství vytvořena i jednorázovou terénní úpravou provedenou někdy v 17. případně 18. století. Impulsem pro zánik osídlení a následnou, rozsáhlou mladší terénní úpravu mohlo být dobývání Brna Švédy kdy osídlení při ulici Pekařské takřka zaniklo. Terénní úpravy nad souvrstvím (cca 1,5 m pod povrchem) patrně souvisí až s výstavbou okolních domů v 19. a 20. století.

Zajímavý nález byl učiněn v sondě A3: pod trávníkem, který je současnou úpravou terénu, bylo dokumentováno souvrství novověkých planýrek, odpadních vrstev a terénních úprav (s. j. 125–147) do nichž byla zahloubena **cihlová pec**. Kromě zcela recentních vrstev 125 a 127 se přibližně do úrovně povrchu vrstvy 132 pravděpodobně jedná o terénní úpravy pocházející ze 17. a 18. století. Je zde patrný výrazný sklon terénu, až 45°, ve směru severovýchod – jihozápad k ulici Studánka. Propálený povrch vrstvy 133 a náslapu 132, lze však již považovat za úroveň terénu někdy v průběhu 17. století. Do této vrstvy byla zahloubena také mělká jáma 503, jež měla dno zpevněné cihlami spojovanými maltou. Cihlová pec sklenutá valenou klenbou je patrně jen o málo starší než jáma 503, která ji částečně narušila. Cihly, o velikosti 15 x 8 x 32 cm, byly spojovány jílem a nesly stopy opálení, půdorys topeniště byl obdélný o rozměrech 1,1 m x 1,8 m, výška klenby byla přibližně 0,5 m. Vzhledem ke zničení pece v prostoru sondy nelze spolehlivě říct odkud byla pec obsluhována, kanál

umístěný v zadní části pece by však poukazoval spíše na prostor severně od sondy. Pec byla vystavěna v zásypech datovaných sporadickými nálezy keramiky do 16. případně počátku 17. století (146, 147, 138 až 143). Zásypy pokračovali dále pod dokopanou úroveň a podloží nebylo v této sondě dosaženo.

Obdobné zařízení jako cihlová pec ze 16. případně 17. století dokumentovaná v sondě A3 nebylo prozatím v Brně zachyceno. Vzhledem ke skutečnosti, že stopy opálení v prostoru topeniště nebyly nikterak výrazné, domníváme se, že šlo spíše o nějaké potravinářské zařízení. V souvislosti s názvem ulice se přímo nabízí interpretace jako – pekařská pec.

Literatura

FLODROVÁ, M. 1997: Brněnské ulice a vývoj jejich názvů od 13. století po dnešek, Brno.

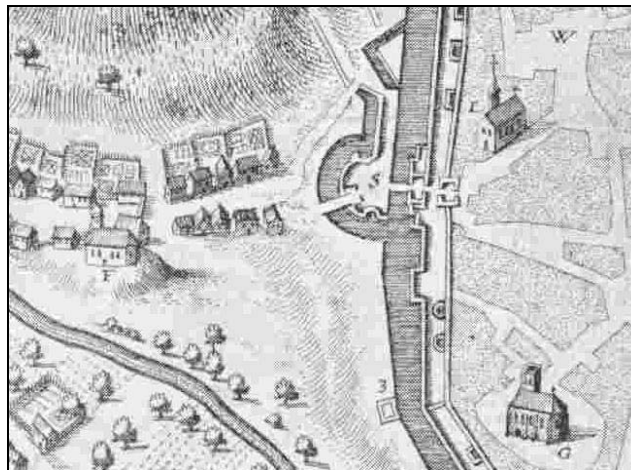
HÁLOVÁ – JAHODOVÁ, C. 1971: Brno, dílo přírody, člověka a dějin, Brno.

PEŠKA, M. 2002: Brno, Blok 62. Nálezová zpráva č.j. 18/02 uložená v archivu Archaia Brno o. p. s..

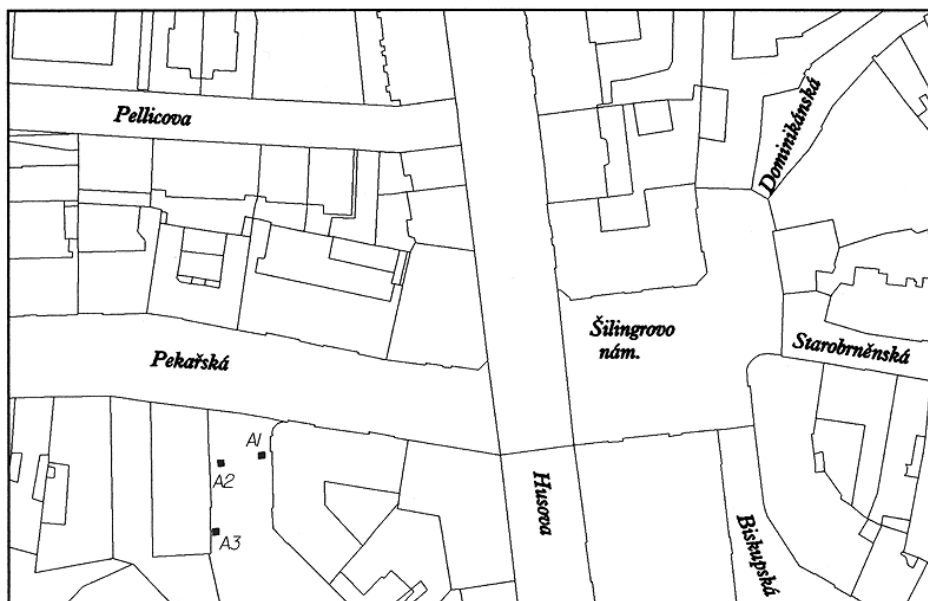
HOLUB, P. – KOVÁČIK, P. – MERTA, D. – PEŠKA, M. – PROCHÁZKA, R. – ZAPLETALOVÁ, D. – ZŮBEK, A. v tisku: Předběžné výsledky záchranných archeologických výzkumů v Brně v roce 2001, Přehled výzkumů 43 (2001), Brno.

SVOBODA, A. 2001: Brněnské podzemí, Brno.

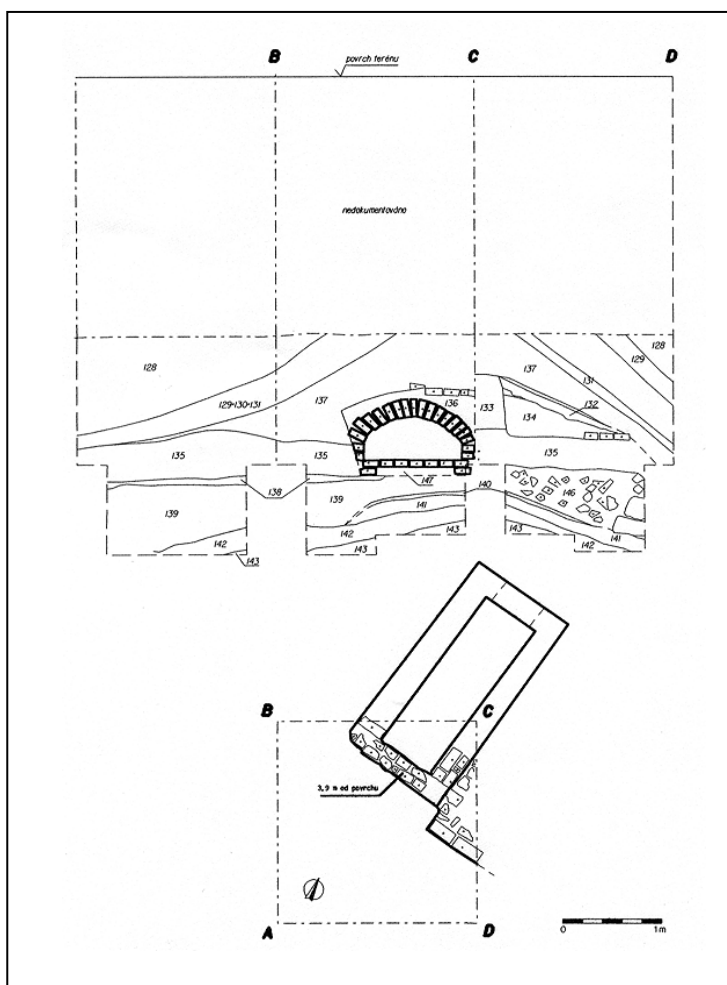
VIČAR, O. 1966: Místopis Brna v polovici 14. století. (Předměstí). In: Brno v minulosti a dnes VIII, Brno, s. 226–273.

Obr. 1 Výřez prostoru před Brněnskou branou z plánu města Brna ze 17. století podle M. Meriana.

Obr. 2 Umístění sond v rámci ulice Pekařské.

Obr. 3 Sonda A3 s cihlovou pecí.

Obr. 4 Pohled ze sondy do topeniště pece.